

Keijo Virtanen

Kommunikaatioväylän alku

Suomi amerikkalaisten tietämyksessä 1800-luvulla

Amerikka - Eurooppa

Amerikkalaisen historiankirjoituksen keskeisiin piirteisiin on kuulunut ns. kansanluonteen (**national character**) analysointi. Sen, amerikkalaisuuden, on katsottu muovautuneen varsin aikaisessa vaiheessa - itenäistymistä seuranneina ensimmäisinä vuosikymmeninä - sellaiseksi, että myöhemmät muutokset ovat olleet suhteellisen vähäisiä. Jo 1800-luvun alkupuolella amerikkalaisten eristäytymiseen muusta maailmasta liittyi osakomponenttina tunne siitä, että heidän maailmansa oli monissa suhteissa parempi kuin Eurooppa. Enintään heidän arviointeihinsa sisältyi arvostusta niitä kansoja kohtaan, joihin oltiin edes jossain määrin kosketuksissa ja joilta tunnettiin jotain saadun. Enemmistö, keskiverto amerikkalainen, asennoitui kuitenkin vieraisiin kansoihin niitä "vaistomaisesti" arvostellen tai välinpitämättö-

mästi. (Paasivirta 1962, 15.) Arviot muovautuivat kaavamaisiksi, eikä niiden sisältö kovin helposti saanut uusia vivahteita suhteellisen pitkälläkään aikavälillä. Lisäksi ne olivat monesti virheellisiä. Sekoitettiin Ruotsi ja Sveitsi (Sweden - Switzerland), Geneve ja Genova (Geneva - Genoa), ajateltiin kaikkien sveitsiläisten olevan kelloseppiä ja jodlaajia, kaikkien ranskalaisten kiihkeitä rakastajia ja kaikkien skottien peninvenyttäjiä. (Mead 1969, 191.)

Yhdysvaltojen itäosissa asuvan sivistyneistön kiinnostus eurooppalaiseen kulttuuriin tuli kuitenkin merkittäväksi tekijäksi samaan aikaan 1800-luvun ensi puoliskolla. Eurooppalaiset yliopistot saivat amerikkalaisia opiskelijoita, samoin taiteen keskukset; kirjailijat tekivät matkojaan eri puolille mannerta ja toimivat monessa tapauksessa myös diplomaatteina (Dulles 1964, 8-25; Mead

1969, 40). Jo 1700-luvun lopulla Lontoossa ja Pariisissa voitiin taivoittaa amerikkalainen yhteisö, joka koostui diplomaateista, liikemiehistä ja taiteilijoista.

Selvimmän amerikkalaisten kiinnostus Euroopan eri osia kohtaan ilmeni matkailijoiden matkareittien suuntautumisessa. Varsinainen turismi pääsi alkuun Napoleonin sotien jälkeen. Aikataulun mukainen liikenne New Yorkin ja Liverpoolin välillä alkoi vuonna 1818. (Dulles 1964, 26.) Alkuvaiheen muutamasta sadasta vuosittaisesta matkustajasta edettiin 1840-luvulla noin 30 000:een amerikkalaisten tekemään Euroopan matkaan vuotta kohden. (Woodruff 1975, 64.) Vuonna 1856 North American Review'n avustaja kirjoitti amerikkalaisilla olevan suoranaisena kutsuksena matkustushalun; heidän etuoikeutenaan oli ollut syntyä uudessa maailmassa, jolloin vanha maailma jäi heidän vierailtavakseen. (Dulles 1966, 11-12.)

1800-luvun ensi vuosikymmeninä amerikkalaisten matkat Euroopassa saivat tietyn kaavansa. Ns. Grand Tour oli normaali reitti Euroopan sisällä. Ensin kierrettiin Englantia, "entistä kotia". Sieltä siirryttiin Ranskan pääkaupunkiin aistimaan hienostunutta eurooppalaista kulttuuri-ilmastoa. Sitten matka jatkui Italiaan, sieltä Sveitsiin ja Reinin laaksoon; vain harvat jatkoivat Pohjois-Saksaan, Espanjaan tai muualle manner-Eurooppaan. (Dulles 1966, 13.) Tällainen matka Euroopan kulttuurikeskuksiin ja suurkaupunkeihin oli varakkaiden perheiden lapsille osa heidän kasvatustaan ja kuului siis sivistykseen.

Kun vain murto-osa tästä joukosta poikkesi Grand Tourin reitiltä, saamme sopivan lähtökohtakehyksen siirtyessämme tarkastelemaan amerikkalaisten matkoja, kiinnostusta

ja tietämystä Euroopan pohjoisissa osissa, eritoten Suomessa.

Seuraavan käsittelyn näkökulmana on siis tiedon välittyminen sellaisessa historiallisessa tilanteessa, jossa tiedon kulku perustui henkilökohtaiseen, fyysiseen kokemukseen, ja sen pohjalta syntyneeseen kirjoitettuun informaatioon. Informaation kohde, Suomi, edusti vähäistä kiinnostuksen astetta informaation etsijöiden, amerikkalaisten kannalta - siis tietyn kehitysprosessin alkuvaihetta. Miten Suomi näyttäytyi amerikkalaisten tietoisuudessa, kun siirtolaisuus ei ollut vielä alkanut, kun ei ollut lennätintä - kun oli vain purjelaiva tiedon hankkimisen välineenä? Amerikkalaisten tietämys ja kiinnostus Suomea kohtaan on konkretisoitavissa kolmenlaisten kirjoitusten, diplomaattien kuvausten, matkakirjallisuuden ja kaunokirjallisuuden avulla. Ne olivat kommunikoinnin keskeiset, lähes ainoat välineet tässä historian vaiheessa.

Venäjä - Suomi

Suomen kuuluminen Venäjän valtakuntaan 1800-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulta lähtien määräsi ne puitteet, joissa amerikkalaisten kiinnostus näyttäytyi vuosisadan puoliväliin mennessä. Pohjois-Amerikan siirtokuntien itsenäistymisen merkitsi uuden, komplisoidun tekijän ilmaantumista Venäjän ulkopoliittikkaan. Katariina II ja hänen alaisensa pitivät Amerikan vallankumousta loukkauksena legitimitet-tiperiaatetta vastaan. Kun tietyissä piireissä toisaalta ilmeni innostusta uutta amerikkalaista tasavaltaa kohtaan, oli hallitsevien tahojen huoli ymmärrettävä. Venäläisten historioitsijoiden Sivachevin ja Yakovlevin mukaan Venäjän ja Yhdysvaltojen erilaiset poliittiset

järjestelmät eivät kuitenkaan sinänsä aiheuttaneet hankauksia maiden väliin suhteisiin; ideologiset seikat jäivät reaalisten kansallisten intressien alle. (Sivachev & Yakovlev 1979, 2-3.)

Diplomaattiset suhteet maiden välille syntyivät vuonna 1809, kun Venäjän hovi tunnusti John Quincy Adamsin Yhdysvaltojen Pietarin edustuston johtajaksi. (Babey 1938, 4.) Vuonna 1832 Yhdysvallat ja Venäjä solmivat kauppaja purjehdussopimuksen, mikä vahvisti niiden taloudellisia yhteyksiä. Samalla sopimus merkitsi, että amerikkalaiset saattoivat varsin vapaasti matkustella Venäjällä liikeasioissaan. Myös poliittiset suhteet pysyivät ongelmattomina aina Yhdysvaltojen sisällissotaan (vuosina 1861-1865) asti. Eivät edes vuoden 1848 kumousliikkeet ja tsarismien rooli niiden tukahduttamiseksi heikentäneet maiden välisiä yhteyksiä, sillä vuonna 1849 pitämässään puheessa presidentti Zachary Taylor ilmoitti Yhdysvaltojen edelleen ylläpitävän ystävällisiä suhteita Venäjään niin kuin muihinkin Euroopan valtioihin. (Sivachev & Yakovlev 1979, 8-9.)

Yhdysvaltojen ja Venäjän positiiviset suhteet loivat periaatteessa edellytyksiä myös amerikkalaisten Suomea kohtaan tuntemalla kiinnostukselle. Suomen manner toimi yhteydenpidon eräänä välietappina, koska yksi informaatioväylä (lähinnä matkustajien muodossa) kulki Länsi-Euroopan ja Skandinavian kautta Pietariin. Suomen asema amerikkalaisten mahdollisen mielenkiinnon kannalta oli yhtäältä positiivinen, koska se sijaitsi suhteellisen lähellä Venäjän valtakunnan pääkaupunkia ja koska se näin ollen oli "matkan varrella", vaikka muitakin teitä Pietariin oli tietysti käytössä. Toisaalta Suomi ei ollut itsenäinen valtio, se ei ollut toimija kansain-

välisessä politiikassa. Ennen vuosisadan puoliväliä se ei myöskään joutunut missään vaiheessa kansainvälisen huomion kohteeksi, joten se ei voinut tulla havaituksi Suomesta kaukana olevissa maissa. Suomi sijaitsi periferiassa, vaikka nimi "Finland" olikin esiintynyt englantilaisessa kartassa jo 1500-luvulla. (W.R. Mead 1963, 244.) 1800-luvun alkupuolen kartoissa ei Suomen kohdalla ollut värierotusta muuhun Venäjään nähden, vaikka "Finland" toisinaan olikin merkitty. (Paasivirta 1962, 22.)

Ennen vuosisadan puoliväliä suomalaisien ja amerikkalaisten kosketus oli vähäistä. Suhteiden "viralista" alkamista merkitsi vasta vuonna 1850 Helsinkiin perustettu, pääasiassa kaupallisista asioista huolehtivan Yhdysvaltojen konsulin toimi. (Diplomatic Instructions, 1850.) Alku oli siinäkin hankala, sillä ensimmäinen konsuli, suomalainen Reynold Frenckell, sai seuraavan vuoden alussa Washingtoniin lähettämässään kirjeessä korjata virheen, joka hänen sukunimessään oli nimityskirjeessä. (Despatches, 1851.)

Matkustavien kokemukset

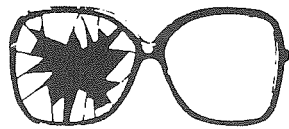
Konkreettisimmin amerikkalaiset saivat tietoja Suomesta niiden henkilöiden kirjoituksista, jotka syystä tai toisesta kävivät Suomen kamaralla ennen 1800-luvun puoliväliä. Jotkut heistä kirjoittivat matkakirjoja, jotkut lähettivät raportteja ja kirjeitä toimeksiantajilleen. Venäjälle tulijat voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: diplomaatteihin, turisteihin ja muista syistä matkustaviin (liikemiehet, taiteilijat, tiedemiehet). Kokonaisuutena heidän määränsä oli kuitenkin pieni, koska Pietari ei kuulunut esimerkiksi Grand Tourin ohjelmaan. Vuodesta 1809 lähtien diplomaattien virta oli kuitenkin

jatkuva.

Ensimmäinen amerikkalainen Suomen-kävijä, josta on tietoja säilynyt, oli Ernest J. Moynen mukaan John Quincy Adams, Yhdysvaltojen Pietarin lähetystön ensimmäinen johtaja vuodesta 1809 alkaen ja myöhemmin Yhdysvaltojen kuudes presidentti. Jo 13-vuotiaana (vuonna 1781) hän kävi ensi kertaa Venäjällä. Hän palasi Pietarista Keski-Eurooppaan seuraavan vuoden lopulla matkaten Suomen läpi ensin Tukholmaan. Kirjeessään Pietariin vuonna 1783 hän kuvaili matkaansa Suomessa: ainoa näkemisen arvoinen paikka oli Viapori, mutta siihenkin tutustumiseen tarvittiin erillinen lupa, joka tosin oli helppo saada. (Moynen 1953, 67-69.)

Vuonna 1787 amerikkalainen John Ledyard kulki halki Suomen. Hänen päämääränään oli ylittää Siperia ja saapua Pohjois-Amerikan luoteisosiin tekemään turkiskauppoja. Ledyard ylitti Suomen Tornion korkeudelta talviaikaan ilman kulkuneuvoja, eikä hän kokemuksestaan jättänyt paljoakaan jälkeensä: Suomi oli "kehittymätön ja karu". (Sparks 1829, 265 ja 281.) Vuotta myöhemmin John Paul Jones, jonka tarkoituksena oli liittyä Katariina II:n laivastoon, suunnitteli matkaa Suomen halki. Laivamatkansa aikana hän ainoastaan näki Suomen rannikon, mutta joutui astumaan maihin Suomenlahden eteläpuolella, josta hän jatkoi matkaansa Pietariin. (Babey 1938, 6; Moynen 1953, 70-71.)

Vuosisadan vaihdetta seuranneen puolen vuosisadan aikana useat amerikkalaiset diplomaatit ja muista syistä matkaajat kulkivat Suomen halki matkallaan Venäjälle. Mutta vain harvat ovat jättäneet Suomen kokemuksestaan kirjallisia jälkiä. Amerikkalainen diplomaatti Joel Roberts Poinsett saapui Tukholmasta Suomen rannikolle talvella 1806

katsauksia

kuusi päivää kestäneen vaivalloisen merimatkan jälkeen, Matkatessaan Suomen halki hän tapasi muutamia suomalaisia upseereita, joita hän katsoi tarpeelliseksi valistaa muun Euroopan tapahtumista, koska nämä tuntuivat olevan aivan tietämättömiä maailman menosta. (Chandler 1935, 11.)

Amerikkalaisten Suomen tuntemuksen kannalta ensimmäinen merkittävä matka tapahtui vuonna 1840, kun raittiusaatteen levittäjänä tunnetuksi tullut Robert Baird - matkallaan sinänsä tyypillisesti Tukholmasta Pietariin - pysähtyi sekä Turkuun että Helsinkiin. Vuonna 1841 hän julkaisi New Yorkissa kaksiosaisen teoksen matkastaan: *Visit to Northern Europe: or Sketches (Descriptive, Historical, Political and Moral) of Denmark, Norway, Sweden and Finland, and the Free Cities of Hamburg and Lubeck*. Kirja käsittää kaikkiaan noin 700 sivua, joista alle 20 on omistettu kirjoittajan Suomea koskeville kokemuksille. Tämä vähäinen osuuskin merkitsi ensimmäistä amerikkalaisen kirjoittamaa kuvausta Suomesta, sen maantieteestä, kulttuurista ja historiasta.

Baird kuvailee aluksi laivamatkaansa Tukholmasta Turkuun havaiten Ahvenanmaan saaret matkansa varrelta. Turku eli "Abo (eli Obo, kuten se lausutaan)" osoittautuu varsin moderniksi kaupungiksi, jota kirjoittaja ehtii kokonaisen päivän tarkastella. Kaupungin ympäristöä hän pitää tasaisena ja monotonisena, eikä itse kaupungissakaan ole juuri muuta nähtävää kuin tähtitorni ja iso vanha kirkko, joka on rakennettu likaisista tiilistä ja jonka ympärillä

naakat lentelevät. (Baird 1841, 330.)

Tämän jälkeen kirjoittaja esittelee lukijoilleen Suomen maantiedettä ja historiaa, elinkeinoja ja kauppaa. Ilmasto on kylmä ja aiheuttaa runsaasti sairauksia. Erityisesti maan pohjoisosien asukkaat ovat köyhiä, ja ruoan puute lisää sairastumisalttiutta. Kuitenkin ihmiset näyttävät olevan ystävällisiä, kärsivällisiä ja uutteria. Tavoiltaan he muistuttavat ruotsalaisia, kirjoittaa Baird. Suomalaisten ulkonäköä hän kuvaa seuraavasti: "litteät kasvot, kuopalle painuneet posket, tummanharmaat silmät, ohut parta, ruskeankeltainen tukka ja tumma hipiä. He ovat pienikokoisia, mutta vankkarakenteisia." (Baird 1841, 336.)

Erikseen hän kiinnittää huomiota suomalaisten viinan käyttöön ja toivoo, että hänen raittiusaatetta käsittelevä kirjansa julkaistaisiin Suomessa. Niin tapahtuikin jo vuonna 1843, kun suomeksi ilmestyi lyhenelmä Bairdin kirjan saksankielisestä käännöksestä. (Kertomus, 1843.)

Suomea koskevan esittelensä viimeiset kolme sivua Baird omistaa Helsingille, sen nähtävyyksille ja sen asemalle Suomen pääkaupunkina. Useat julkisista rakennuksista ovat suuria ja komeita, uusi yliopistorakennus saa erikoisesittelyn. Opiskelijoiden luku on noin 600, joista lähes 150 on teologian opiskelijoita. Useat professoreista ovat tiedoiltaan ja lahjoiltaan erinomaisia. Arkkitehtonisesti Helsinki on tyypillisen venäläisen kaupungin kaltainen, kokonaisuutena "a pleasant little city". (Baird 1841, 339-342.)

Bairdin kirja päättyy koko Skandinaviaa (Suomi mukaan lukien) koskeviin kokoaviin kommentteihin. Kirjallisuus ja tieteet kukoistavat kirjoittajan mukaan erityisesti Tanskassa ja Ruotsissa, yhteiskunnallisia parannuksia on tehty runsaasti vuosisadan alkuvuosikymmenien aikana.

Maiden asemaa Euroopassa parantaisi huomattavasti niiden poliittinen yhdistyminen, yhteinen hallitus, jonka pääkaupunkina olisi Kööpenhamina. Kaksi estettä tällaisen unionin tiellä kuitenkin on: erilainen kieli ja eri kansojen pitkään jatkunut keskinäinen vihamielisyys, vaikka se onkin pehmentynyt viime aikoina. Baird havaitsee esittämänsä yhdistymisen kuitenkin hyvin vaikeaksi ja päättää kirjansa toteamalla että "here our speculations must end". (Baird 1984, 344-350.)

Bairdin havainnot Suomesta olivat samantapaisia kuin niissä matkakirjoissa ja -oppaissa, joissa Suomea alettiin laajemmin esitellä vuosisadan jälkipuoliskolla. Lisäksi sen suhtautumistapa oli selvästi positiivinen. Sen merkitystä ei kuitenkaan ole syytä liioitella, koska se jäi oikeastaan ainoaksi amerikkalaiseksi - ja sellaisenakin suppeaksi - Suomikuvaukseksi ennen 1800-luvun puoliväliä.

Englantilaiset matkakirjat tosin saattoivat myös eksyä amerikkalaisten käsiin, ja niissä oli toisinaan viittauksia Suomeen. Suomalaiset sekoitettiin usein lappalaisiin, sillä jo 1700-luvulta alkaen anglosaksisissa maissa Amerikkaa myöten tunnettiin kiinnostusta napapiirin pohjoispuolisten alueiden mystisyyttä kohtaan.

1800-luvun alkupuolen Suomi pysyi matkakirjoissa siten lähes tuntemattomana paikkana amerikkalaisille. Bairdin kirja oli oikeastaan ainoa, jossa pyrittiin antamaan todellista informaatiota matkustajille. Pari vuotta aiemmin, vuonna 1839, oli Lontoossa ilmestynyt matkaopas, John Murrayn *Handbook for Northern Europe*, jossa nin ikään parikymmentä sivua oli omistettu suomalaisille, mutta sen sävy oli kielteisempi kuin Bairdin kirjan: kokonaisarviona kirjoittaja katsoi, ettei hermoherkkien

ihmisten kannattanut vieraila Suomessa. (W.R. Mead 1963, 244.)

Kaunokirjallisuutta

Niihin tiedonjyväsiin, joita amerikkalaiset saattoivat saada Suomesta, eurooppalaisesta periferiasta, kuuluivat myös eräiden amerikkalaisten kaunokirjailijoiden tuotteet. Niissäkin viittaukset suomalaisiin ovat harvinaisia ennen 1800-luvun puoliväliä, ja sama pitää paljolti paikkansa myöhemminkin.

Englantilainen W.R. Mead on jonkin verran englantilaista ja amerikkalaista kaunokirjallisuutta viime ja tältä vuosisadalta läpikäytyään päätenyt neljään yleispätevään toteamukseen, jotka luonnehtivat kirjallisuudessa suomalaisista annettua kuvaa.

Ensinnäkin suomalaisia on englantinkielisessä kaunokirjallisuudessa käsitelty niin kuin yleensä muukalaisia. He ovat olleet stereotyyppisiä, kaavamaisia henkilöitä, joille kirjailija ei ole uhrannut taiteellista mielukuvitustaan. Toiseksi, suomalainen on esitetty negatiivisena henkilötyyppinä pitkälle 1900-luvulle asti. Kolmanneksi, Suomi on nähty eräänlaisena kokonaisuutena kronologiselta kannalta: Suomi on aina sama, se ei muutu ajan mukana, sillä ei ole vuodenaikoja. Ja neljänneksi, Suomi on ollut kirjallisuudessa eniten esillä kriisikausina, lähinnä Napoleonin sotien aikana, Krimin sodan aikana, ns. sortokausien aikana, kansalaissodan aikana ja talvisodan aikana. (W.R. Mead 1963, 260-262.) Meadin typologia muodostaa sopivan kehysten lähdeettäessä tarkastelemaan, miten Suomi ja suomalaiset ovat tulleet esiin amerikkalaisessa kaunokirjallisuudessa ennen 1800-luvun puoliväliä.

Kun William Penn ja kveekarit saapuivat 1680-luvun alussa Amerik-

katsauksia

kaan, suomalaisia ja ruotsalaisia oli asunut Delaware-joen rannoilla jo yli 40 vuoden ajan Uuden Ruotsin siirtokunnassa. Kveekarien tullessa siirtokunta oli tällä nimellä ehtinyt lakata olemasta jouduttuaan hollantilaisten ja englantilaisten aluevaatimusten kohteeksi. (Johnson 1911, passim.) Kveekarit ja Delawaren suomalaiset liittyivät toisiinsa siksi, että suomalaiset esiintyivät amerikkalaisessa kirjallisuudessa ensi kerran (1680-luvulla) juuri kveekarien toimesta. Kyseessä ei kuitenkaan ollut proosakirjallisuus tiukimmassa merkityksessään; suomalaiset eivät suinkaan esiintyneet fiktionomaisina kohteina vaan pikemminkin heitä kuvattiin kirjoittajien henkilökohtaisten havaintojen pohjalta kirjeissä ja ajankuvauksissa. Mutta myös kahdessa runomuotoisessa tekstissä suomalaiset esiintyivät jo ennen 1700-luvun alkua. Kummassakin runossa mainitaan ruotsalaiset ja suomalaiset Delawaren alueen ensimmäisinä asuttajina. Runojen taiteellista arvoa ei ole pidetty mainittavana - niitä ei ole pidetty edes varsinaisina runoina - vaan on katsottu niiden vain osoittavan, että kveekarit oppivat suomalaisilta kaskeamisen taidon. (Moyne 1947, 5-12 ja siinä mainitut lähteet.)

Koko 1700-luvun suomalaiset pyysivät kokonaan poissa amerikkalaisten kirjallisista tuotteista. Syynä vähäisenkin kiinnostuksen puuttumiseen oli uusien suomalaisten Amerikkaan siirtymisen päättyminen 1600-luvun puolivälin jälkeen. Varsinainen kaunokirjallisuus, jossa suomalaiset ovat pää- tai sivuosassa, alkaakin vasta siirtokuntien itsenäistymisen jälkeen. Mutta itsenäistymisestäkin

ehtii kulua lähes puoli vuosisataa ennen kuin ensimmäinen teos ilmestyy. Se on James Kirke Pauldingin **Konigsmarke. The Long Finne. A story of the New World** vuonna 1923. (Ks. Herold 1926, 15-30; Moyne 1947, 14-28; ja W.R. Mead 1963, 251-253.) Se on monissa suhteissa poikkeava ja samalla suomalaisten kirjallisuudessa esiintymisen kannalta merkittävä teos. Ennen 1800-luvun puoliväliä se on ainoa amerikkalainen kirja, jossa suomalainen hahmo esiintyy päähenkilönä, sankarina. Kirja ottaa aiheensa 1600-luvun Delawaren alueen asukkaista, mikä osoittaa Pauldingin oivaltaneen, että amerikkalainen kirjallisuus saattoi 1800-luvun alkupuoliskolla ammentaa aiheensa omasta, ei muiden menneisyydestä. Se on osoitus amerikkalaisten pyrkimyksestä etsiä aiheillaan omaa identiteettiä ja historiaa; "pesäeroa" muihin kulttuureihin.

Pauldingin aihe oli Delawaren asukkaista, mutta hänen tekstinsä osoittaa, ettei hän kovin hyvin ollut alueen historiaan perehtynyt. Aikakauden yleisen ilmapiirin mukaisesti käsittelytapa oli romanttista. Kirjan sankari oli Suomessa syntynyt, lähes kuusi jalkaa (180 cm) pitkä. Lisäksi hän oli kuvauksen mukaan ryhdikäs ja sopusuhtainen, sinisilmäinen ja niin hyväihoinen, ettei se oikeastaan sopinut miehelle. Hänen hiuksensa olivat nykyajan - 1820-luvun - maula mitaten liian vaaleat. (Paulding 1836, 35.)

Kirjan sivuilla esiintyy myös muita suomalaisia sekä ruotsalaisia hahmoja. Sankarin rakastettu, Christina, on suomalainen, ja teos päättyy onnellisesti, kun rakastavaiset monien seikkailujen - mm. sankarin vankilassa käynnin - jälkeen saavat toisensa. Paulding ei uskottavasti kykene Delawaren asukkaiden oloja kuvaamaan, mutta toisaalta suomalaisten esiintyminen kirjan sivuilla varsin

tiuhaan tekee siitä ainakin suomalaisten kannalta tärkeän teoksen, vaikka he esiintyvät hyvin kaavamaisina, todellisuudelle vieraina hahmoina. Amerikkalaisen kirjallisuuden merkkiteoksena sitä ei pidettykään, ja Pohjolassakin se sai varsin pidettyvän vastaanoton; Pauldingilta katsottiin puuttuvan hänen aikalaistensa Washington Irwingin viljelemä huumori ja James Fenimore Cooperin luonnontuntemus. (Berg 1925, 155.)

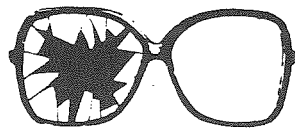
Suomalaiset olivat vuoden 1823 jälkeen niminä mukana amerikkalaisessa kaunokirjallisuudessa ja ehtivät esiintyä siinä vielä joitakin kertoja ennen vuosisadan puoliväliä. Sankarin rooliin he eivät kuitenkaan enää yltäneet vaan olivat yleensä vähäisissä sivuosissa. Vuonna 1835 ilmestyneessä kirjassa **Blackbeard. A Page from the Colonial History of Philadelphia**, jonka kirjoittaja oli luultavasti Lemuel Sawyer, suomalaiset esiintyivät nimettöminä hahmoina 1600-luvun alun Delawaressa ja Philadelphiassa. (Moyne 1947, 28 ja 34.) Neljä vuotta myöhemmin ilmestyi Sawyerin edelleen samaa aikaa käsittelevä **Printz Hall: A Record of New Sweden**. Kirjassa suomalaiset ovat ruotsalaisten orjia ja palvelijoita. Yksi heistä on kääpiö nimeltään Argol, "by birth, a Fin; by condition, a slave". Ruotsalaisten orjina suomalaiset asuvat erillään, paikka on täynnä lyhyitä, leveäharteisia suomalaisia. He palvelevat "pimeyden jumalaa" päämiehenään Argol, jolla on salaisia voimia. Lopulta suomalaiset saavat vapautensa Argolin ansiosta. (Sawyer 1839, passim.) Sawyerin kirja kuvaa todenmukaisesti Delawaren ruotsalaisten ja suomalaisten historiaa ennen 1800-luvun puoliväliä, vaikka esimerkiksi suomalaisista kirjoittaja näyttää tietävän varsin vähän. Osittain siksi maaginen ja mystinen aines suomalaisten käsittelyssä saa keskeisen

osan historiallisten tosiasioiden sijasta. Sawyerin mukana Delawaren suomalaiset katoavat amerikkalaisesta kaunokirjallisuudesta 30 vuodeksi. (Moynes 1947, 42.)

Delawaren suomalaisten lisäksi amerikkalaisia kirjailijoita kiinnostivat eräissä yksittäisissä tapauksissa suomalaiset merimiehet. Vuoden 1809 jälkeen suomalaiset merimiehet alkoivat jäädä laivoistaan työskenneläkseen amerikkalaisissa aluksissa, joissa he saivat parempaa palkkaa. Useat muuttivat nimensä englanninkielisiksi, joten heidän jäljittämisensä oli hyvin vaivalloista sekä viranomaisille että myöhemmille historioitsijoille ja muille heistä kiinnostuneille. Ennen vuosisadan puoliväliä tällaisten tapausten määrä oli kuitenkin hyvin vähäinen, sillä vasta Kalifornian kultakuume, Krimin sota ja Yhdysvaltojen sisällissota aiheuttivat merimiesten karkaamista laajemmassa mitassa. (Ks. Virtanen 1979, 23.)

Tärkeimmät teokset, joissa suomalaisia merimiehiä näkyi ennen vuosisadan puoliväliä, olivat Richard Danan *Two Years before the Mast* vuodelta 1840 ja Hermann Melvillen *Omoo: A Narrative of Adventures in the South Seas* vuodelta 1847. Molemmat kuvaavat suomalaisia niin kuin muitakin vierasmaalaisia merenkävijöitä voimakkaan taikauskon kehyksissä.

Danan romaani perustuu hänen omiin kokemuksiinsa merimiehenä laivassa, jossa miehistöön kuului myös suomalainen, Danan mukaan voimakas mies. Laivan kokilla, afrikkalaisella mustalla oli varma tieto, että suomalaiset ovat noitia, jotka kykenevät ohjaamaan luontoa, etenkin tuulia. Kaikki matkan aikaiset vaikeudet johtuivat hänen mielestään siitä, että laivalla oli suomalainen paholainen. Dana itse koetti protestoida mustan miehen mielipidettä

katsauksia

vastaan, mutta tuloksetta. Myös Melvillen *Omoo* perustuu kirjailijan omiin kokemuksiin merimiehenä. Hänen merimatkinsa mukana oli suomalainen nimeltään Van, jolla oli yliluonnollisia kykyjä. Van ennusti kirjan mukaan, että laivan miehistö tulisi lähiaikoina vähenemään korkeintaan neljännekseen. Kun näin tapahtui (suuri osa miehistä joutui vankilaan Tahitilla), ei ole yllättävää, että monet merimiehet uskoivat suomalaisten maagisiin kykyihin.

... ja kirjailijat

Vakavimmin 1800-luvun alkupuolen amerikkalaisista kirjailijoista suhtautui suomalaiisiin runoilija Henry Wadsworth Longfellow, *Song of Hiawathan* luoja. Toisella Euroopan matkallaan vuonna 1835 hän tapasi Ruotsissa suomalaisia, jotka esittelivät hänelle Suomea ja sen kulttuuria ja jotka samalla opettivat hänelle jonkin verran suomea. Erityisesti hän kiinnostui *Kalevalasta*, jonka ensimmäisiä näytteitä ilmestyi ruotsiksi juuri vuonna 1835. (Ks. Moynes 1947, 156-158.) Vuonna 1835 pitämänsä päiväkirjan mukaan hän tutustui Ruotsissa mm. A.I. Arwidssoniin ja G.H. Melliniin, joista jälkimmäinen kiinnitti hänen huomionsa suomen kieleen. Erityisesti kirjailijan romanttissävyyistä mieltä oli kiinnostanut suomen kielen vokaalien runsaus. Jo tässä vaiheessa Longfellow omisti joitakin suomalaisia kirjoja, myöhemmin varsin runsaastikin, mm. *Kalevalan* suomennoksen, ruotsinnoksen ja saksannoksen. (Mustanoja 1952, 2-3.)

Myöhempinäkään vuosina ei Longfellow'n kiinnostus Suomeen päässyt

katoamaan, sillä vuonna 1849 hän tapasi Amerikkaan saapuneen Fredrik Bremerin, joka toimitti hänelle suomalaista kirjallisuutta, mm. Runebergin *Fänrik Ståls sägner*. (Ks. Moyne 1947, 160-161.) Kesäkuun alussa 1854 hän kirjoitti päiväkirjaansa: "Luen ihastuneena suomalaisista eeposta, Kalevalaa. Se on viehättävä." (Longfellow 1891, 273.) Luultavasti hän luki tällöin vuonna 1852 ilmestynyttä Uuden Kalevalan saksannosta. Ja vain pari viikkoa myöhemmin hän kirjoitti aloittaneensa Amerikan intiaaneja koskevan runoteoksen suunnittelun (Longfellow 1891, 273).

Longfellow'n eepos *Song of Hiawatha* ilmestyi vain vuotta myöhemmin, ja siinä havaittiin heti yhtymäkohtia Kalevalaan. Kirjailijaa syytettiin plagioinnista. (Ks. esim. Moyne 1947, 162.) Longfellow oli joka tapauksessa tunnetuin ja merkittävin amerikkalainen kirjailija, joka yhtäältä oli kiinnostunut Suomesta ja toisaalta kykeni tuomaan amerikkalaisten tietoisuuteen suomalaista kulttuuria - ainakin sen yhtä keskeistä yksityiskohtaa.

Lopuksi on vielä mainittava kirjailijat Ralph Waldo Emerson ja Henry David Thoreau, joiden tuotannosta on löydetty viittauksia suomalaisiin ja lappalaisiin 1940-luvulla. (Moyne 1969, 738-750 ja siinä mainitut lähteet.) Kirjailijat asuivat kaksi vuotta yhdessä Concordissa, Mass. Muistoksi yhdessäolosta Thoreau kirjoitti runon "The Departure" vuonna 1843:

"When first his bark stood inland
To the coast of that far Finland,
Sweet-watered brooks came tumbling
to the shore
The weary mariner to restore."

Osittain Thoreau ehkä käytti sanaa "Finland" loppusoinnun vuoksi, mutta

osittain myös kuvatakseen kaukaisuutta ja mysteerisyyttä. Emerson oli samantapaisessa yhteydessä maininnut suomalaiset ja lappalaiset eräässä kaksi vuotta aikaisemmin ilmestyneessä runossaan. Myöhemmin - 1870-luvulla - Emerson tunsikin Kalevalan hyvin. Thoreau oli puolestaan erityisen kiinnostunut Pietari Kalmin 1750-luvulla ilmestyneestä matkakirjasta, joka ilmestyi englanniksi 1770-luvun alussa Lontoossa. Thoreauun tiedetään lainanneen Harvard Collegien kirjastosta mainitun teoksen vuonna 1851. Hänen päiväkirjansa osoittaa hänen tunteneen Kalmin teoksen perinjuurin ja ihastelleen erityisesti sen luonnontieteellisiä ja tapoihin liittyviä havainnoja. Päiväkirjamerkinnot osoittavat hänen ihailleen Kalmia tutkijana ja luottaneen hänen teoksensa lähdearvoon. Adolph B. Benson onkin sanonut, että Kalmin muistiinpanot ovat ainakin jossain määrin olleet Thoreauun ohjenuorana tämän perehtyessä Yhdysvaltojen itäosien maantieteellisiin, kasvitieteellisiin, eläintieteellisiin, arkeologisiin ja antropologisiin piirteisiin. (Benson 1952, 254-256.)

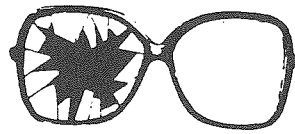
Kokonaisuus

Amerikkalaisten kiinnostus ja informaatiopohja Suomen suhteen oli erittäin vähäistä, lähes olematonta ennen 1800-luvun puoliväliä. Eräiden harvojen matkailijoiden ja kirjailijoiden välittämä tieto levisi hyvin suppeisiin piireihin. Molemmissa informaatiolähteissä Suomi näyttäytyi kaukaisena maana, ja suomalaiset ja lappalaiset sekoitettiin usein toisiinsa. Missä oli magiaa ja noitua, siellä suomalaisetkin saattoivat tulla näkyviin amerikkalaisessa kirjallisuudessa. Poikkeuksiakin toki oli kuten olemme yllä havainneet: Robert Bairdin matkakirja 1840-luvun alussa, James Pauldingin suomalaissanka-

ri 1820-luvulla, Henry Longfellow'n Kalevala-kiinnostus 1830-luvulta alkaen tai Henry Thoreau'n Kalm-ihas-tus vuosisadan puolivälissä.

W.R. Meadin esittämän 1800- ja 1900-luvun englantilaista ja amerikkalaista kirjallisuutta käsittelevän "Suomi-imago" -typologian mukaisesti suomalaiset esiintyivät 19. vuosisadan puoliväliä edeltäneessä amerikkalaisessa kaunokirjallisuudessa kaavamaisina, stereotyyppisinä hahmoina, jotka olivat lähes aina samanlaisia ulkoiselta olemukseltaan ja tavoiltaan. Jos taikauskoisuus, yliluonnollisuus ja mystisyys katsotaan negatiivisiksi piirteiksi, he täyttävät myös Meadin toisen kriteerin. Lisäksi suomalaiset esiintyivät yleensä kirjojen "alemmissa" rooleissa; vain **Königsmarke**'ssa suomalainen oli kirjan sankari. Suomi pysyi maantieteellisesti katsottuna Meadin typologian mukaan staatitena, muuttumattomana paikkana, jossa Lappi ja muu Suomi usein sekoittuivat keskenään. Faktinen tieto Suomesta oli hatara; Suomi oli pohjoinen ja kaukainen kylmä maa. Meadin neljäs kriteeri, suomalaisten esiintyminen kirjallisuudessa etenkin kriisiaikoina, on tarkastelemamme jakson osalta vielä epärelevantti. Sen voi kuitenkin todeta, etteivät Meadin mainitsemat Napoleonin sotien vuodet olleet nostamassa suomalaisia koskevaa kiinnostusta esiin. Ajanjakso oli liian aikainen amerikkalaisesta kirjallisuudesta puhuttaessa; ensimmäinen varsinainen kaunokirjallinen tuote, Pauldingin teos, ilmestyi vasta vuonna 1823. Se - sinänsä vähäinen - kiinnostus, jota amerikkalaiset Suomea kohtaan osoittivat, painottui jakson loppuun, 1820-, 1830- ja 1840-luvuille.

Tekninen kehitys, muuttoliikkeen alkaminen siirtolaisuutena, suomalaisen yhteiskunnan avautuminen ulospäin ja amerikkalaisten entistä

katsauksia

voimakkaampi mielenkiinto ulkopuoliseen maailmaan siirsivät vuosisadan toisella puoliskolla informaation välittymisen uudelle tasolle: jos katsoimme kehityslinjaa omasta päivästämmä ja omien kommunikaatiovälineiden kannalta, voimme arvioida niiden juurien alkavan vasta 1800-luvun toiselta puoliskolta. Yllä käsitelty vuosisadan alkupuoli on olenmaisilta piirteiltään "esihistoriaa" tässä suhteessa.

Kirjallisuus

- BABEY, Anna M. *Americans in Russia 1776-1917. A study of the American travellers in Russia from the American revolution to the Russian revolution.* New York, 1938.
- BAIRD, Robert. *Visit to northern Europe.* New York, 1841.
- BENSON, Adolph B. *Scandinavian influences in the writings of Thoreau.* Teoksessa SWAN, Marshall W.S. (toim.). *American Scandinavian studies.* New York, 1952.
- BERG, Ruben. *Moderna amerikaner.* Stockholm, 1925.
- CHANDLER, Charles Lyon. *The life of Joel Roberts Poinsett.* *The Pennsylvania Magazine of History and Biography* 59(1935).
- DANA, Richard H. Jr. *Two years before the mast.* 1869.
- Despatches from the United States consuls in Helsingfors 1851-1906.* 15.1.1851. National Archives, Washington.
- Diplomatic instructions of the Department of State 1801-1906. Russia. Vol. 14.* 25.9.1850. National Archives, Washington.
- DULLES, Foster Rhea. *Americans abroad. The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 368(1966).

- HEROLD, Amos L. James Kirke Paulding. Versatile American. New York, 1926.
- JOHNSON, Amandus. The Swedish settlements on the Delaware. Their history and relation to the Indians, Dutch and English 1639-1664, with an account of the South, the New Sweden, and the American Companies, and the efforts of Sweden to regain the colony. Vol. I-II. Lancaster, 1911.
- Kertomus Rob. Bairtin, Saksan-Kielisestä Kirjasta, kuinka Pohjois-Amerikan Yhdys-Waltakunnissa, Kohtuullisuuden Seurat owat eistyneet. Suomalaisille hyödytykseksi, Keisarillisen Majestetin käskystä ulosannettu. Pietari, 1843.
- LONGFELLOW, Samuel (toim.). The life of Henry Wadsworth Longfellow. Vol. II. Boston, 1891.
- MEAD, Robert O. The Atlantic legacy. Essays in American-European cultural history. New York, 1969.
- MEAD, W.R. The image of the Finn in English and American literature. Neuphilologische Mitteilungen (1963):3. Helsinki.
- MELVILLE, Herman. Omoo. 1922.
- MOYNE, Ernest J. Studies in cultural relations between Finland and America, 1638-1938. Julkaisematon väitöskirja Harvard Universityssä. Cambridge, Mass., 1947.
- MOYNE, Ernest J. American travellers in Finland. Neuphilologische Mitteilungen (1953):1-2. Helsinki.
- MOYNE, Ernest J. Thoreau and Emerson. Their interest in Finland. Neuphilologische Mitteilungen (1969):4.
- MUSTANOJA, Tauno F. Longfellow ja Suomi. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 12. Helsinki, 1952.
- PAASIVIRTA, Juhani. Suomen kuva Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulta 1960-luvulle. Ääri viivoja. Porvoo, 1962.
- PAULDING, James Kirke. Königsmarke. 1836.
- SAWYER, Lemuel. Printz Hall. A record of New Sweden. 1839.
- SIVACHEV, Nikolai V. & YAKOLEV Nikolai N. Russia and the United States. Translated from Russian. Chicago, 1979.
- SPARKS, Jared. The life of John Ledyard, the American traveller. Comprising selections from his journals and correspondence. Cambridge, 1828.
- VIRTANEN, Keijo. Settlement or return: Finnish emigrants (1869-1930) in the international overseas return migration movement. Forssa, 1979.
- WOODRUFF, William. America's impact on the world. A study on the role of the United States in the world economy, 1750-1970. Bristol, 1975.

Numeron kirjoittajia:

- GRONOW, Pekka. VTM, osastopäällikkö, Työväen Sivistysliitto, Helsinki.
- JUSSILAINEN, Maija. YK, vs.assistentti, Tampereen yliopisto, Kirjastotieteen ja informatiikan laitos.
- KAHMA, Iikka. YL, lehtori, Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.
- KALKKINEN, Marja-Leena. VTK, tutkija, Yleisradio, Suunnittelu- ja tutkimusosasto.
- MALMBERG, Tarmo. YK, HuK, assistentti, Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.
- PUOSKARI, Ensio. Yht.yo, Tampere.
- SARKKINEN, Raija. Valt.yo, suunnittelija, Yleisradio, Suunnittelu- ja tutkimusosasto.
- VIRTANEN, Keijo. Vs.professori, Turun yliopisto, Kulttuurihistorian laitos.